

verò ignem soli eructandò corpori, impropios verò soli animo vermes allingerent. Sed quia disputatio copiosior alterius loci est, videatur loco citato art. 2. Sotus, D. August. lib. 21 Civit. c. 4 et sequentibus; Abulensis loco citato, Otho Frisingensis lib. 8, cap. 25. Carnis verò nomen etsi non rarò pro hominibus ipsis ponitur, ut Psal. 61: *Omnis caro ad te veniet*; Joëlis 3; Actor. 2: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem*; quia tamen accuratè dicitur, *in eorum carnes*, propriè has intellige, quæ post magni judicii ultimi diem his etiam tormentis exurenda, laecanda divexandaque sunt. Qui porrò textus de carnibus id affirmat, de animis tacet ille quidem, sed non inficiat, idèoque et hi ab illis carnificinam quamdam veram et propriam perpersuri sunt; non quasi naturæ vi verum possint animis dolorem extrinsecus inurere corporeæ illæ res, sed ipsius Dei potestate, cum justitiæ illæ divinæ instrumenta tantum sint.

Sextum eorum quæ ante Judith mortem post victoriam facta sunt, est quiddam, ubi Hierosolymam attigissent, confestim egerunt et populus, et Judith, vers. 23, 25. De populo tria recensentur: Primum, in gratiarum actionem, *Deum adorârunt*. Nam quod Latinus ait venisse populum *adorare Dominum*, paulò clarior Hierosolyma venerunt, *Deum adorârunt*. Alterum, *purificatus est populus*, ob cædes, videlicet bello licet justo, illatas, cadaverumque ipsorum strages et contactus. Ita enim præceperat Dominus Numer. 31, v. 24: *Lavabitis vestimenta vestra die septimo, et purificati postea castra intrabitis*, hæcque consuetudo servabatur, ut ait secundus Machabæorum cap. 12, vers. 50. Tertium, obtulerunt *omnes holocausta, et vota, et remissiones suas*. Vota Græcè vocantur τὰ ἐσθια, id est, *spontanea*, quæ suâ scilicet sponte, non ullo legis præcepto quispiam offert, ut in votis fit, quæ non jubentur, sed in cuiusque arbitrio sunt. *Remissiones* verò τὰ δόματα, id est, *donâ*, quæ spontaneis vel per exegem adjuvantur, vel à spontaneis ita distinguuntur, ut spontaneorum nomine sacrificia scriptura et εὐχαριστία continentur; donâ verò, quæ simpliciter oblationum nomine importantur, et Deo consecrantur, uti spoliarum primitiæ, aurum, argentum, vestes, et similia, ejusmodi paulò post in Judith enumerantur, et legitimus Num. 31, Chibarcharum et Centurionum, ob admirabilem exercitus incolumitatem, donaria vers. 50,

52. De Judith ergo subjungitur vers. 25, Deo universa, quæ populus ipsi dederat, nominatim verò illud etiam conopem, quod ex Holofernis cubiculo attulerat, in anathema oblatas. Istud anathema non est detestatio, vel detestationis signum; sed illustre donum, quod Deo dicabatur, et in templo reponebatur, et ipsâ etiam scriptione ab illo differt. Illud enim est ἀνάθημα hoc ἀνάθημα, idèoque ex Græco constare videtur, nostro in Latîno redundare, oblivionis. Nam ad memoriam istud potius valebat, non ad execrationem et nominis oblivionem, ut vel ex Numerorum citato capite v. 54, perspicuum. Nam quod victores illi grati obtulerunt, *susciperunt Moyses et Eleazarus pontifex, susceptumque intulerunt in tabernaculum testimonii, quæ præterierunt τὸν νότον τοῦ σκηνώματος, in monumentum filiorum Israel coram Domino*. Quia tamen in correctis Bibliis oblitio ista retinetur, explicandum erit anathema oblivionis, id quod contra oblivionem faciat, ab eaque ipsam Judith vindictæ. Dicebat Lollo suo Lyricus:

*Non ego te meis
Chartis inornatum silebo.
Totæ tuos patiar labores
Impune, Lollî, carpere lividas
Obliviones.*

Multò verò minis iisdem oblivionibus, te, o sanctissima vidua, obnoxiam, ullo quantumvis longissimo spatio, esse patietur ista tua tanta in Dei domum munificencia. Verò, quod ille addit:

*Est animus tibi
Remigæ prudens et secundus
Temporibus, dubisque reclus;
Vindex avara fraudis, et abstinentis
Ducentis ad se cuncta pecunia.*

Si enim pecuniam amares, si quæ ad se cuncta ducit, te duceret, si domum tuam præ Dei templo ditatam ornatamque malles, non argentum, aurum, vestem, gemmas et alia, quæ tantis è maubibus ad te meritis venerant, illic consecreres, et quidem *inversa*, nullam ut partem vel miniam retineres. Hoc exemplum imitatione dignissimum censerunt nostri Constantini, Theodosii, Justiniani, Henrici et Caroli, qui tantâ munificentiâ tot sacras aedes excitârunt, incompletionem. Nos verò, quibus res angusta, imò et nulla domi, ad Ecclesiæ dignitatem, laborem, et ingenia conferamus. Discipulo cuidam suo ingeniosissimo et pollicentibus reconditiioribusque litteris excultissimo (Licentius vocabatur)

scribebat S. Augustinus epistolâ 30: Si ecclesiam aureum invenisses in terrâ, donares illam Ecclesiæ Dei. Accepisti à Deo ingenium spiritaliter aureum, et ministras inde libidibus, et in illo Satana propinas te ipsam?

Septimum, ex iisdem octo propositis, quid deinceps Hierosolymis populus et Judith fecerint, vers. 24, 25: *Erat populus jucundus secundum faciem sanctorum*, id est: *Levabatur*, et inguit Caribusianus, spiritali lætitiâ, secundum apparatus hominum virtuosorum, et sicut in faciebus sanctorum virorum, solet et ex interiori sinceritate et jucunditate internâ, jucunditas quedam foris cerni, et claritas refulgere. Hoc est gaudium quod in Domino vocat S. Paulus Philipp. 4: *Gaudete et in Domino semper, iterum dico, gaudete*. Atque hoc magnum quidem est, sed nunquam inane, immoderatum, profusum, cui adsint comessationes, ebrietates, libidines. Post devictum Orientem describit extremo lib. 9 Curtius ingentem Alexandri Macedonumque lætitiâ, et ille viros per quos iret (historici et verbis loquor) floribus coronisque sterni jubet; liminibus ædium crateras vino repletas, et alia eximie magnitudinis vasa disponi; velicula deinde constrata, ut plures capere milites possent, in tabernaculorum modum, ornari, alia candidis velis, alia veste pretiosa. Primi ibant amici et cohortis regia, et variis redimita floribus coronisque, Alibi tabernum cinctus, alibi lyre sonitus audiebatur. Item in veliculis, pro copia cuiusque, adornatum adornatis comessabundus exercitus armis, quæ maxime decora erant, circumpendentibus, ipsum, convivasque curæ res videbat, crateris aureis, ejusdemque materiae ingentibus poculis prægravis. Hoc modo, per dies septem, bacchabundam agmen recessit. Non est hoc gaudium in Domino, non jucunditas, et læticia secundum faciem sanctorum; quin et historico ipsi ea ipsa, *millia prœbium* appellatur, additque: *Si quid vicis saltem adversus comessantes agmen fuisset, mille Hercule viri, modò et scribit, septem dieum erapula graves in suo triumpho capere poterunt. Est verò et expositio altera, ut secundum faciem sanctorum esse jucundam, sit in templi conspectu, ante adyta et Sancta ipsa, sacrificia Deo varia, holocausta et pacifica in gratiarum actionem offerre, simulque lætari et epulari. Nam sacra, post victimas hostiasque immolatas,*

epule, jam nota satis. In conspectu Domini permanerant olim depræcantes et jejunantes, c. 4, v. 13, idèoque nunc in conspectu Domini, coram sanctuario lætatur. Multò tamen hoc, quàm Alexandrum illud, gaudium fuit, ut purius et sanctius, ita etiam constantius et productius. Nam per tres menses hujus victoriae gaudium celebratum est cum Juchin, quia et ipsa Hierosolymis pari ætate, *pariterque, cum ipsis manebat*. Utroulibet autem modo ista, secundum faciem sanctorum, jucunditas accipitur, ejus præclarum exemplum est in famosa illâ, de qua in superiori capite, Christianorum contra Sarracenos victoriâ, prout lib. 11, cap. 21, sub finem, explicat ètatis Mariana, et c. 25, ipsemet, qui belli caput erat, Alphonsus Castellæ rex, in suis ad Innocentium papam litteris, uti vel postea hæc ejus verba indicant: *«Nos insequentes eos et usque ad noctem, plures tamen insequendo et interfecimus, quàm in bello; et sic bellum à Domino à solo Domino, et per solùm Dòminum est feliciter consummatum. Deo autem honor et gloria, qui eruci suæ dedit victoriam, per Jesum Christum Dòminum nostrum. Fuerunt autem milites Sarraceni (et postea verè relatione didicimus à quibusdam regis Sarracenorum, quos captivos cepimus) centum octoginta quinque millia equitum. Pedum verò non erat numerus. Occubuerunt autem ex parte regis Sarracenorum centum millia armatorum et amplius secundum destinationem Sarracenorum, et quam postea accepimus. De exercitu autem à Domino, quod non sine grandi gratiarum actione recitandum est, quod incredibile est, nisi quia miraculum est, vix viginti et quinque Christiani, aut triginta de toto exercitu occubuerunt. O quanta lætitiâ! O quot gratiarum actiones! nisi de hoc dolendum sit, quod tam pauci martyres de tanto exercitu ad Christum martyrio provenerunt. Ut autem magna eorum multitudo eredatur, et cum exercitus noster in castris eorum post bellum, habitum fecerit moram, ad omnia incendia quæ necessaria erant in coquendis cibis, et pane, et aliis, non combusserunt et alia ligna, nisi de sagittis et lanceis eorum et quas remanserunt, et vix poterunt comburere medietatem. Cùmque Dei exercitus propter longam moram factam in locis eremis et in cunctis, deceret in victualibus et aliis, ibidem tantum invenerunt tam ciborum et quam armorum, necnò etiam dextrariorum*

hic marito, eam facere oporteat. *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit.* Alterum, quemadmodum, eo mortuo, bonum sit, posseque illa matrimonium iterare. *Quid si dormierit vir ejus, cui est nuba: tantum in Domino.* Tertium, quemadmodum eodem mortuo, melius adeoque beatius sit, non iterare matrimonium, sed viduitatem retinere. *Beatorum erit, si sic permanserit, secundum meum consilium. Puto autem quod et ego spiritum Dei habeam.* S. Ignatius, Epist. 8 ad Philippenses, et Epist. 10 ad Smyrneses, maximo in honore istiusmodi viduas habet. D. Ambrosius, libro de Viduis toto, viduitatis elogia canit quamplurima, et quidem post libros de virginibus illam de Viduis librum ita ferè orditur: « Non in honore debuitas præbire, et à virginum præconio separare, quas apostolica sententia cum virginibus copulavit. Juxta quod scriptum est: *Et mulier inuupta et virgo cogitatae quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore et spiritu.* Quodammodo enim magisterium virginitatis, et viduarum valescit exemplis. Quæ cum viro castum cubile custodiunt, et documentum virginibus sunt, integritatem Deo esse servandam. Et propemodum non inferioris virtutis est, eo abstinere conjugio, quod aliquando delectaverit, quam conjugii oblectamenta nescire. In utroque fortes; ut eas et conjugii non possent, cui fidem servarent, et conjugalia oblectamenta non allegent, ne videantur, intrinsecus sibi adesse non possunt. Divus verè August., libro de bono viduali c. 5: « Et bonum est pudicitia conjugalis, sed melius bonum est continentia vidualis. Hoc ergo melius illius boni submersione honoratur, non illud bonum melioribus laude damnatur. » Rursusque c. 4, 7. *Uxor: Beata est Ruth; sed Anna beatorum.* Illa enim ad nuptias aliter transit, hæc post primas vidua persistit. Summus D. Augustini non tam futilior quam imago S. Fulgentius Epist. 2, c. 6: « A muliere, ait, nuptia, mulier inuupta et virgo, non parvâ gradus dignitate discernitur, quandoquidem nuptia cogitationibus mandantis tenetur obstricta; mulier autem inuupta et virgo carnalibus tribulationibus non subijcitur, quia carnalis matrimonii vinculo non tenetur; ubi certior est corporalis atque spiritualis continentie libertas, quia nulla est ex conjugii servitute necessitas. Dirumque igitur donum Dei est, conjugalis pudicitia, et continentia vidualis. » Et postea: « Beata quæ illicitum con-

cubitum turpitudinis horrore non appetit; sed beatorum, quæ licitum majore puritate et amore contemnit. Beata, quæ alligata viro sic vivit, ut soli viro carnis sue debitum reddat; sed beatorum, quæ soluta sic permanet inuupta ne debeat. » In eandem sententiam locuti complura sunt, D. Epiphanius in hæresi Apostolorum, D. Hieronymus 1, 4 contra Jovinianum, Epist. ad Præcipiam, Salviam, Furiam, P. Chrysost. hom. 69 in Joannem, hom. 5 de Penit., hom. 6 in 1 Thessal., hom. 10 et 13 in 1 Timoth., hom. 7 in 2 Tim., alii, de quibus 1, 5 de Continentia Claudius Espencæus. Et sanè, si apud Deum et homines in laude merito ponitur perpetuum virginitatem tueri, non etiam laudandum, quod licite proximum est tenere, alioque thalamos docinare? Hoc igitur est quod in Judith nostrâ textus laudat, imitandumque proponit vers. 26: *Erat etiam virtuti castitas adjuncta, ita ut non cognosceret virum omnibus diebus vite sue, ex quo defunctus est Manasses vir ejus.*

QUESTIUNCULA IV.

Quæ laudatorem Judith viduitatem efficiunt?

Etsi conjugio melior et laudatior viduitas est, in hæc tamen ipsi possunt gradus quidam inesse, ut ostendit libro de Bono viduitatis, c. 4, D. Augustinus, et lib. de Viduis D. Ambrosius. Ad summum verò gradum Judith viduitatem evectam penè fuisse docent hæc. Primum univira fuit vidua. Possunt enim cum laude aliquot viduatum suscipere digama et trigama. Atque hoc textus indicat, dum ait: *Ut non cognosceret virum omnibus diebus vite sue, ex quo defunctus est Manasses vir ejus.* Alterum, ætas ad nuptias ei adhuc aderat valde habilis, juventus nimirum, vel certè constans et robusta ætas, uti supra patuit. Tertium, forma insignis. Quartum, facultates amplissima. Quintum, honor et gloria, post generosissimum præsertim facinus hoc illustrissima. Sextum, consecuta republice quietes, magna rerum ipsius omnium prosperitas. Septimum, insitus quidam hominibus amor sui et generis et nominis propagandi. Quomodo enim non optaret semper esse quamplurimos qui Judithæum stemma, Merari stirpem, Manassæ nomen tuerentur, et tam nobili tanque fructuosâ radice orti, tantæ victorie, tantique decoris apud posteritatem essent non testes modò, sed et hæredes perpetui? Octavum, magna eorum multitudo, qui ipsius ambirent rogarentque conjugium. Etsi

enim id è tam multis quæ jam dicta, quæque amatores et conjuges atrahere solent, manifestum, signatè tamen addidit Græcus textus: *Και πόλλαι ἐπιθυσοῦσιν αὐτῆς, et multi eam desiderant.* Nonum, qualitas eorum qui eam conjugem prehensabant. Neque enim viles aliquos fuisse putandum, sed summos et in Israelitarum gente principes viros, opulentâ fortè superiores, pietate ac religione, quam ab ipsâ spectari maxime sciebant, præstantissimos. Decimum: illo tempore, quemadmodum virginitalis perpetue vix illam, ita custodiendæ ad vitæ finem viduitatis rarum erat exemplum. Nam ut, libro nominato, c. 7, ait S. Augustinus, talia prophetice temporibus sanctarum feminarum dispensatio fuit, quas habere obedientia, non concupiscentia compelebatur, ut propagaretur populus Dei, in quo præmitterentur prophete Christi, ex quo nasceretur etiam caro Christi. Utergo ille populus per ea quæ in figurâ contingebant in illis qui scirent, sive in illis qui illa noscunt, nihil aliud esset quam propheta Christi, ex quo nasceretur etiam caro Christi. Utergo ille populus propagaretur, maledictus habebatur per legis sententiam, qui non suscitaret semen in Israel. Unde et sanctæ mulieres accendebantur non cupiditate concubendi, sed pietate parienti, ut rectissime credatur eorum coitum non fuisse castitatis, si proles posset aliter provenire. Undecimum, diuturna fuit hæc ejus viduitatis custodia, dum quotidianum et assiduum cum carnis cupiditatibus et voluptatibus omnibus totos penè undeseptinginta, uti supra didicimus, annos bellum gessit. Ab hæc enim vidui thori diuturnitate laudat S. Lucas Annam illam prophetidem c. 2, v. 37: Hæc, inquit, vidua usque ad annos octoginta quatuor. Licet enim Græci quidam libri habeant, non ut noster legit interpres, *ἔως τῶν ὀφθαλμῶν τεσσαράκων, sed ἔς, id est, non usque ad annos 84, sed quasi annorum 84, tamen ita legerunt et inde insignem laudis materiam duxerunt veteres, D. Ambr. in eum locum, et libro de Viduis, D. Augustinus Epist. 121, c. 16. Legit etiam isto modo Romana correctio, et verò quidam etiam Græci codices, prout alioqui novator non incuriosissimus agnoscit eum in locum Beza. Et cur absurdum adò videatur, si anni illa sanctissima vitam ad annum usque centesimum decimum propagarit, eum et hodie tales non omnino nusquam sint? Si necdum tamen assentiri velis, istud tamen confi-*

tebere, longiore tunc viduali castimonia superatam à Judith Anna millam, rursusque viduis etiam à sexagenariâ junioribus exemplum, hoc loco præbuit, quo ad continentie observationem inventur, quod Calvine lib. 4 Instit. c. 13, § 19, tantoperè displicet, divi verò Augustino et Ambrosio, locis antea indicatis etiam è D. Pauli mente, perplacet. Duodecimum, quid viduitas in Judith, absque virtutum operumque honorum comitata solitaria nequaquam fuerit, prout supra, c. 8, et hæctenus perspectum, idèque ait textus vers. 26: *Erat etiam virtuti castitas adjuncta.* Et Suidas eam habuisse dixit *ἀρετῆς καὶ ἀσκήσεως, virtutem et exercitiationem.* Quæ verò hæc ἀσκήσεως seu exercitatio? Τὸ ἔξῃ ἀσκήσεως καλὴν ἔργον, id est, honestam exercitiationis nomen, inquit cap. 50 Pollux, maxime tribui solet studiis et exercitiationibus pietatis, castitatis, continentium, vigiliarum, jejuniarum aliarumque actionum similium. Hinc enim apud veteres monachi et religiosi vocantur *ασκῆται, mōniales, ascetici,* quemadmodum docet in Asctis D. Basilii, canon apostolicus 55, synodus G. grensis. can. 12, 13, 15, 17, 18, Cyrillus caech. 5, Justin. novel. 5, § 14, *liber ascetem.* Damasc. 1, 4 Grithod. c. 16 et è recentioribus catholice Basilii 1, 1 sacramentum Observationum, c. 40, Petrus Faber libro 2 Agnosticon, c. 28. Quin et Suidæ ipsi ἀσκήσεως exponitur *ἀσκήσεως καὶ ἀρετῆς, continentia et certamen,* et apud Latinos ipsam *exercere,* ut dicit ad Demetrium ait D. Hieronymus supra c. 8 citatus, *manè semper est exercendum.* Ex hæreticis verò, sic etiam lib. Academ. Franciscus Junius: « Asceterium ἀσκήσεως Græcè et origo in prisca Ecclesiæ gymnasiis sacrum et vocabatur, in quo ascetæ, aut ascetici, id est, viri aut femine se in meditatione rerum et sacramentum, et officiorum exercitiatione occupabant. Sic appellant Leo et Anthemius Cæsares in 1. Omnia, 53, c. de Episcopis et Clericis. » Judith ergo, in suo isto viduatu, dum *ascetis,* seu exercitiationem habuisse dicitur, multis magisque sanctissimorum, quibus Deus coleretur, ipsæque plurimum exornaretur, operum studiis hæctissima fuisse significatur, ita ut veteris Testamenti ascetria quædam fuerit. Videtur verò Suidas hoc ipsum à venustioribus nonnullis didicisse, in quibus etiam est divus Athanasius in Synopsi, dum ait: « Ipsa Judith Hierosolymam profecta, et omnia obtulit Domino; indeque domum reversa, pietatis exercitium retinuit. » Deci-

imm tertium, omni studio ea, quibus viduas ab omni prolapsione defendi queat puritas, consecrata est, in cibo, potu, vestitu, publici fugâ, multo serioque precatu, prout c. 8 explanatur. Decimum quartum, unum est quod piis sanctisque studiis ipsique ad eam viduitatis decus gratiam et meritum maximum conciliare solet, votum scilicet. Nam, ut ait libro de Bono viduitatis D. Aug., c. 5, « ab illicitis valde longè est, quæ voti libertate se obstrinxit; et sibi etiam licita ne liceret, non imperio legis, sed consilio charitatis effectit. » Queri ergo potest an et voto sese ad viduitatis perpetuitatem devinxerit Judith vidua? Et quod affirmem nihil habeo, nisi non liquere. Quamvis enim virginittatis tunc votum non fuerit, uti à nobilibus, de quibus tomo 2, disput. 6, de B. Virgine sect. 3, Suarez, auctoribus pronuntiatum; de viduitatis tamen voto plus esse queat controversia. Sed concludo tam illustrem sancte Judith viduitatem esse, ut à Patribus partim infra citandis, tanquam egregium, in quod intueri oporteat, exemplar celebratum sit, ideoque et paucis, loco indicato, D. Athanasius: « Ad mortem usque in viduitate perduravit Judith. Nemo enim illi nuptias persuadere potuit. »

QUESTIUNCULA V.

An vidua Judith monogamia dignam damnetur?

Damnare censuit Tertullianus qui libro de Monogamia, c. 17, dum secundarum nuptiarum patrocinio carnis quidam imbecillitatem allegarent: « Ilane, ait, judicabant jam non Isaac monogamus pater noster, nec Joannes alicuius Christi spado, nec Judith filia Merari, nec tot alia exempla sanctorum, solent ethnici iudices destinari. Exsurget regina Carthagini Dido, et decerneret in Christianas. » Videlicet in Montani errorem, qui secundas nuptias velut adulteria quedam damnabat, lapsus tandem est Tertullianus, eumque tunc librum scripsit. « Heretici, ait c. S. Augustinus, l. 2 contra adversarium legis c. 9, docent adversus Apostolum, quibus etiam Tertullianus astipulator assistit, post uxoris mortem, crimen esse ducere uxorem. » Et libro de Heresibus, hæc 86: « Ideo est Tertullianus factus hereticus, quia transiens ad Cataphryges, quos ante destruxerat, cepit etiam secundas nuptias, contra apostolicam doctrinam, damnare. » Non enim quia viduitas bona est, ideo malum est iteratum connubium, neque quia virginittas

bona item est, ideo primum etiam connubium malum est. Sed illo illa, et isto ista melior est, quemadmodum pulcherrimè libro de Viduis, sæpius jam citato, docet S. Augustinus ubi religiose *Dei famula*, ut initio eam ipse vocat, Julianæ, quæ perpetuam sibi viduitatem indixerat, istas cap. 4 præceptiones dat: « Hoc primum oportet ut noveris, bono quod elegisti, non damnari nuptias secundas, sed inferius honorari; nam sicut bonum sanctæ virginittatis quod elegit filia tua, non damnat unam nuptias tuas, sic nec viduitas tua cuiusquam secundas. Hinc enim maximè Cataphrygarum ac Novatianorum hæreses tumuerunt, quas buccis sonantibus, non sapientibus, etiam Tertullianus inflavit, dum secundas nuptias tanquam illicitas male dente concedit, quas omninò licitas Apostolus sobriâ mente concedit. Ab hæc sanitate doctrinæ, nullius docti disputatione movearis, nec ita extollas bonum tuum, ut quod malum non est, tanquam malum crimineris alienum; sed tantò magis gaude tuo bono, quanto magis vides non tantum illo devitari mala, sed quedam etiam bona superari. »

QUESTIUNCULA VI.

Ubi et quo luctu sepulta Judith?

Dicitur lib. v. 28: *Sepulta cum viro suo in Bethulia*. Sed, c. 8, q. 2, è textu Græco dictum est, illum in agro qui est inter *Dothaim* et *Betamon*, homatum fuisse. Unde per Bethuliam intelligendus hoc loco, Bethuliensis ager, sive locus ipsi Bethulæ vicinus. Nam apud juris etiam consultos *Romæ appellatio continentibus ædificiis fuit*, l. 2, ff. de verb. Signific. *Itaque ædificia Romæ fieri ea videntur quæ in continentibus ædificiis fiunt*, l. 439, ff. de verb. Signif. *et qui in ea continentibus ædificiis nati sunt, Romæ nati intelliguntur*, l. 147, ff. eod. tit., et pens., *quæ Romæ sit legata non ea tantum quæ intra murum, sed et quæ intra continentia sit debentur*, l. 4, § *Si ita*, ff. de Penn. leg. Sepulta verò est cum viro suo, propter morem, de quo Tobie, c. 4, præcepto 1. Sic enim et vidua beati Chrysostomi mater ab hoc filio suo petebat, ut sua cum mariti ossibus ossa conderet, uti refert ipsemet lib. 1 de Sacerdotio. Additur porrò vers. 29: *Luxitque illam omnis populus diebus septem*; tam gratum, post tot ejus victorie annos, erat ejus nomen, tamque viridis adhuc summi illius beneficii memoria, ut omnis eam publico luctu populus prosequeretur. Ecclesiastici 22, v. 15: *Luctus mortis*

septem dies. Unde D. Ambrosius, Oratione de Fide resurrectionis: « Nunc die septimo ad sepulcrum redimus, qui dies symbolum futuræ quietis est. » D. Augustinus, l. 4, quæst. super Genesim ad finem: « Septimus dies in Scripturis auctoritatem habet. Unde alio loco scriptum est: *Luctus mortui septem dierum*. » Et postea: « Septenarius numerus, propter sabbati sacramentum, præcipue quietis indicium est. » De aliis luctibus aut funebrium precationum diebus, vide Joan. Steph., Durandum l. 2 de Ritibus eccles., Cath. cap. 45.

QUESTIUNCULA VII.

Quanta, post Judith mortem, in Israelitarum republicâ tranquillitas?

« Post Judith victoriam, ait loco cit. Wittakerus, annos circiter centum pacem fuisse oportuit. Nam et dum viveret, et post mortem, pax multis annis durasse dicitur. » At si nonaginta vel octoginta post eam victoriam tranquillitas ista fuit, satis est; neque majorem fuisse ita intelligi potest. Post Babylonicum Manassæ reditum oblitit nobilissima hæc victoria, uti c. 1, q. 2, dictum est. Captus verò videtur ille circa ætatis annum decimum octavum, *veit; Ev, cum juvenis esset*, inquit Josephus lib. 10, c. 4. *Duodecim verò annorum erat Manasses cum regnare cepisset, et quinquaginta quinque annis regnavit in Jerusalem*, 2 Paralip. 33, v. 1. Manserit verò in captivitate unum vel alterum annum (nam plurima in ejus historiâ nos, ut c. 1, q. 2, ostendi, fugiunt), supererunt post ejus reditum anni adhuc 47 vel 48. His adde duos filii ejus Amonis annos, 4 Reg. 21, v. 19, et hujus filii, Josiæ annos 31, quibus Israeliticum populum perturbavit nemo, existent, post victoriam illam, tranquillitatis anni 80 vel 81. At post eandem victoriam fuit sancta Judithi annos superstes circiter 65, ut è superioribus questiunculis planum est. Hoc jam ex 80 subducas, residui adhuc erunt anni 15, quibus, post Judith mortem, pacem Israeliticæ republicæ tinnerit, hoc igitur textus vult, dum v. 30, ait: *In omni spatio vitæ ejus, non fuit qui perturbaret Israel, et post mortem ejus annis multis*. Difficuler sanè annorum tantum in illâ simili phrasi Judic. 2, vers. 7, exculpi potest. *Servierunt Domino cunctis diebus ejus (Josue) et seniorum qui longo, post eum, vixerunt tempore*.

QUESTIUNCULA VIII.

Liberos aliquos reliquerit Judith?

An filios nullos habuerit Evangelica illa vidua, quæ apud S. Lucam c. 2, ut supra etiam dictum, Christum Dominum salutavit, de eoque vaticinabunda testimonium perhibuit, dubitat S. Augustinus libro de Viduis cap. 7, quia id Scriptura reticendo reliquit incertum. Idem ergo et de Judith putârit quispiam respondendum, quia de ejus etiam filiis neque asseruit quidquam, neque negavit Scriptura. Ut eam tamen liberos superstes nullos reliquisse statutum, bonum suggerit Græcus textus argumentum: « Antequam moreretur, divisit bona sua omnibus propinquis Manassæ viri sui, et propinquis sui ipsius generis. » Quæ facultatum suarum portionem nullam filiis dat, aliisque hæuisse putanda? Neque enim ita male se illos gessisse suspicandum, ut ab eâ, ex asse penitus exhereditati sint. Præclarum siquidem in degeneres liberos severitatis exemplum non retinisset Scriptura, quæ sacerdotis Eli filiorum pravitatem, et illius in hos indulgentiam, gravemque idcirco illatam divinitus pœnam commemoravit, 1 Reg. 2, 3 et 4. Quocirca magna quedam in Judith virtus fuit, cum liberis careret, eo tamen seculo, illisque moribus, iterato nolle nubere.

QUESTIUNCULA IX.

Quæ, post Judith mortem, Ecclesiæ pietas accrevit?

Ecclesiæ temporis illius pietas ac religio, quoad alia quidem spectat aliò, quoad Juditham verò victoriam, hæc. Ad ejus ergo memoriam, Deique à quo donata illa, et Judithi excitata, directa et gubernata fuerat, honorem et recordationem perpetuam, dies tunc ab Israelitarum pontifice, totoque sacro senatu, magnâ populi voluntate, festus institutus est. Et toto Judith vitæ tempore, quotannis studiosè observatus, itemque post ejus mortem ad julid usque tempus quo vel hujus libri auctor, vel alius, de quo Proleg. 2, ista scribebat: *Dies autem victorie hujus festivitatis ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur; et collitur à Judæis ex illo tempore usque in presentem diem*. Ea verò verba ex his quæ inspicere licuit Græcis hodiè voluminibus exciderunt. Neque verò ejus ultum in eo quo jam Judæi utuntur, Calendario indicium. Meminit tamen D. Thomas 1, 1, Machab. c. 10. Est enim intelligendum Judæorum festos dies posse consti-

tui duplices. Aliisquidem perpetui sunt, alii ad tempus tantum aliquod fixi, et rati. Ad illos spectant, quos olim Deus instituit, ut est Pascha, Pentecoste, alii de quibus c. 8. Ili verò sunt ex iis quos Synagoga postmodum sanxit, sicuti et sancire adhuc Judei voluerunt anno Domini 1259, si suum ab ignibus Thalmud liberare potuissent apud Cantipratenum l. 1, c. 3, n. 7. Quà enim auctoritate Synagoga olim jubere illos et sancire poterat, eadem etiam eos relinquere et antiquare potuit, quemadmodum et apud nos Ecclesia dies festos indicit, qui olim non fuerunt, et è contrario quosdam qui fuerant, exauctorat. Nam olim paschalis hebdomada tota feriata erat, adeò ut ab eà ceterarum anni totius hebdomadam dies, *feriarum* nomen accepisse quibusdam videantur. Hodie verò paschalem festivitatem clauditi feria tertia, cum non ante annos multos quarta etiam festa esset. Quam hoc tempore, *circumcisionis* Domini festum insigne? Ipsius tamen, apud veteres, ante S. Iyoneum Carnotensem et S. Bernardum, nulla mentio. E contrario, dominicæ *Transfigurationis* festum celebrant in Ecclesiâ Latinâ S. Leo, in Græcâ S. Cyrillus, et Andræas Cretensis, quod tamen hodie solus in templo Clerus, non in foro populus agit.

Æthiopia, ut libelli hujus initio tangebam, Ecclesia, suo in computo, *diem Judith* numerat, qui in etiol Nicensi, seu Dionysiani diem quartum incidit. Respondet verò ille nostro ferè Augusto. Existimet ergo fortassè quispiam vel Judith mortis diem, vel certè ipsiusmet victoriæ, quartum Augusti fuisse; huncque ipsum esse festum diem de quo hic agitur, præsertim cum Judæica plura relineant Æthiopes, et in festis quidem non Dominicum tantum, sed et sabbatum habeant, uti notat Bellarminus l. 3 de Cultu sanctorum c. 10, et ego supra c. 8, quæst. 15. Quia tamen, eodem in computo, *Montem Oliveti* dici videmus ipsum quadragesimæ medium, quia tum de monte illo legitur in Ecclesiâ lectio, videtur etiam *dies Judith* ab hujus libri lectione nuncupari, prout etiam qui Æthiopicum illum computum edidit, arbitratur. Sed fumos vendit Scholastica historia, dum festivitatem hoc loco propositam, vocatam ait *Cambysam*, quasi Cambysæ temporibus historia hæc evenerit. Et ab hostibus, tyrannisque infestissimis, num ullos unquam dies vel Ecclesia vel Synagoga indigitavit, an verò potius ve ab ipso Dei beneficio, vel ab ipsius martyribus? Num Pha-

raonia, Antiochea, Herodiana, Neroniana, et Dioeletiana ulla legimus? Placuit tamen Dionysio Richeio fabula: « A Cambyse, inquit, seu Nabuchodonosor rege, ad Dei honorem, et ei impii regis confusionem, Cambysa vocata est. » Cambysæ saltem, ne et in grammaticam peccaretur, dixisse oportuit. At in istis errare præstat, quam eloquentissimè, cum hæreticis nostris, negare ullam festis diebus sanctitatem inesse. Videmus enim hoc loco perspicuè *sanctos dies* nominari, sicuti et Germanicè phrasi, *sanctum tempus* appellamus. Quo etiam modo D. Augustinus, initio suorum in S. Joannis epistolam tractatum, de supra nominatâ paschali hebdomade cum ageret: « Nunc, ait, interposita est solemnitas sanctorum dierum. » Vide Bellarminum loco citato, propositione secundâ. Est verò non improbabile, ad renovandam beneficium tanti memoriam, prompta è templi thesauris tum fuisse quæ pretiosissima olim è spoliis Judith dederat, et illic asservabantur.

QUESTIUNCULA X.

Quæ apud Græcorum veterumque Latinorum nominibus de S. Judith elogia?

Sunt hæcenus fusè fusingue citata nonnulla, idcirco illa hic tantum, uno veluti aspectu, legenda, quæ pulchra et utilia valdè, nondum tamen recitata sunt, proponam.

Ait ergo D. Hieronymus epistolâ ad Ariam: « Legimus in Judith (si cui tamen placet volumine recipere. Et cui, expensis, quæ Proleg. 4, dicta sunt, non placeat, cum et Ecclesiæ, et ipsi etiam Hieronymo, ut ibidem ostensum placuerit?) legimus, inquam, in Judith, viduam confectam jejuniis, et habitu lugubri sordidatam, quæ non lugebat mortuum virum, sed squalore corporis, sponsi quærebatur adventum. Video armatam gladio manum, creuam dextram. Recognosco caput Holofernis de me diis hostibus reportatum. Vincit viros femina, et casitas truncat libidinem: habituque repente mutato, ad victrices sordes redit, omnibus seculi cultibus munditiore. »

Et russum epistolâ ad Eustochium, de custodia Virginitatis: « Statim ut filius Dei ingressus est super terram, novam sibi familiam instituit, ut qui ab angelis adorabatur in celo, haberet angelos et in terris. Tunc Holofernis caput Judith continens amputavit. Tunc Aman, qui interpretatur iniquitas, suo combustus est igni. »

Aurelius Prudentius in Psychomachia, pugna secundâ:

Asyriam thalantem cervix Oloferni

Cæsa cupidineo madefactum sanguine lavit;

Gemmatumque thorum mœchi ducis aspera Judith

Sprevit, et incestos compescuit ense furores;

Famosam mulier referens ex hoste triumphum

Non trepidantè manu, videt mea, callitis audeat.

Suam vindicem vocat ipsa, quæ ibi loquitur pudicitia, vel quia, ne à mœcho illo libidinoso contaminaretur, seipsam castam et illibatam vindicavit, et conservavit, vel quia pudicitia viribus, ex immanissimi hostis faucibus totum Dei populum vindicavit et liberavit.

S. Fulgentius, epist. 2, cap. 14: « Habes et in veteri, et in novo Testamento sanctarum viduarum quibus ædificeris exempla. In veteri Testamento Judith, Anna consideretur in novo; quarum si, Domino adjuvante, imitatrix fueris, et delicias carnis, et jactantiam secularem, verè cordis humilitate calcabis, ut illius in te sponsi semper vivat aspectus, qui semper est vivus, sicut eodem resurgente vocis angelicæ atestatione firmatur, cum mulieribus dicitur. *Quid queritis viventem cum mortuis?* De quo etiam apostolica sic auctoritas loquitur: *Vivus est enim sermo Dei et efficax.* Vivus est ergo ille qui est verbum Patris, et idè ipse est fidelium vita. Hunc sanctæ viduæ cordis contritione et corporis castigatione quæsierunt; quæ cordis et corporis plena continentissimè servierunt: de Judith enim scriptum est: *Et erat Judith in domo suâ vidua annis tribus, et mensibus quatuor, et fecit sibi tabernaculum super solarium domus suæ, et imposuit super humos suos cilicium, et erant super eam vestimenta viduitatis suæ, et jejunabat Judith cunctis diebus viduitatis suæ.* Ac ne quis illam cæcætam viduam non devotione cordis, sed necessitate paupertatis existimet jejunasse, audi quid de eâ in sequentibus dicitur: *Et erat Judith bona aspectu, et formosa facie valde, et prudens corde, et bona intellectu, et erat honesta valdè.* Quia reliquerat ei Manasses vir ejus, filius Achitob, filii Melchis, filii Heliab, filii Natahel, filii Surisada, filii Simeon, filii Israel, aurum et argentum, servos et ancillas, pecora et prædia. Ecce vidua præclara natalibus, facultatibus dives, ætate juvenis, specie mirabilis, divitias contempsit, delicias respuit, carnis incentiva calcavit, et induta virtute ex alio, non quæsitivè secundo famulari connubio. Propterea testimonio tam præclari operis apparuit, quantum Deo dilecta

sit continentia vidualis. Denique cum Holofernes innumero Bethuliam obsessisset exercitu, et omnis Israelitarum virtus perturbata languesceret, egreditur casitas, oppugnatura lasciviam, et ad interitum superbiæ humilitas sancta procedit. Ille pugnavit armis, ista jejunis; ille ebrietate, ista oratione. Igitur quod omnis Israelitarum populus facere non potuit, sancta vidua castitatis virtute perfecit. Obtruncavit unâ mulier tantam agminis ducem et insperatam Dei populo reddidit libertatem. »

Ibidem cap. 15: « Videamus et in novo Testamento qualiter nobis sanctæ Annæ conversatio demonstretur. De quo sanctus Lucas sic refert: *Et erat Anna prophetissa, filia Phannuel de tribu Aser: et hæc processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem à virginitate suâ.* Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, jejunis et obsecrationibus serviens nocte et die. Isæ duæ viduæ, licet tempore fuerint diverso, unius tamen diæi servierunt ambæ mysterio; quia Christum, quænt Anna cognovit in carne natum, ipsam Judith moverat nascenturum. Quam verò multum Deus in utraqve viduâ continentiam sibi placitam demonstravit! Nam Judith, spiritualibus armis accincta, caput lascivi prædonis abscedit: Anna verò ipsum caput Ecclesiæ Spiritu sancto repleta cognovit. Datus est Judith Holofernis interitus, Annæ revelatus est Salvatoris adventus. Illi Deus dedit à populo repellere pestilentiam, huic tribuit humani generis agnoscere medicinam. »

D. Ambrosius, libro de Viduis: « Hæbet vidua bonam commendationis suæ materiam, ut dum virum lugeat, fleat seculum, et in promptu sint lacrymæ redemptionis, dum penduntur mortuis, viventibus profuturæ. Paratus necessitudine animi fletus oculorum, misericordiam conciliat, laborem minuit, dolorem allevat, servat pudorem, nec jam miseria sibi videtur, quæ consolationem in lacrymis habet, in quibus sunt caritatis stipendia, officia pietatis. Sed nec fortitudo bonæ viduæ deesse consuevit. Hæc enim vera est fortitudo quæ naturæ usum, sextis infirmitatem, mentis devotione transgreditur; qualis in illâ fuit, cui nomen Judith, quæ viros obsessione fractos, periculosos metu, rabidos fame, sola potuit à collatione revocare, ab hoste defendere. Etenim, ut legimus, cum Holofernes successu multorum terribilis præclorum, intrâ muros ianu-

mera virorum millia coegisset, armatis paventibus, et de extremâ jam sorte tractantibus, extra murum processit, et illo præstantior exercitu quem liberavit, et eo fortior quem fugavit. Sed ut discas maturæ viduitatis affectum, seriem ipsam persequere Scripturam. A diebus enim viri sui quibus ille defunctus est, vestem jucunditatis deposuit, mororis assumpsit; per omnes dies intenta jejunió, sabiato tantum, et Dominicâ sacramque temporibus feriarum non refectioni indulgens, sed religioni deferens. *Hoc est enim, sive manducatis, sive bibitis, in nomine Domini Jesu Christi agenda esse omnia: ut etiam ipsa relectio corporalis sacro religionis cultui deferatur.* Diuturnis igitur mororibus et quotidianis roborata jejuniis sancta Judith, quæ seculi oblectamenta non quæreret, pericoli negligens, mortisque contemptu fortior, ut commentitium strueret dolum, vestem illam jucunditatis, quam vivente viro vestiri solebat, se induit, quasi placitura viro, si patriam liberaret. Sed virum alium videbat cui placere quærebat, illum utique de quo dictum est: *Post me venit vir qui ante me factus est.* Et bene conjugales pugnatura resumpsit ornatus, quia monumenta conjugii arma sanctitatis. Neque enim vidua aliis aut placere posset, aut vincere. Quid cætera persequamur, quod inter tot millia hostium casta permansit? Quid ejus sapientiam prædicemus, quod hujuscemodi est commenta consiliam, ut dum potentem elicit intemperantiam, à se inferiores arceret, occasionem pararet victoriæ, abstinentiæ meritum, pudicitiam reserveret? Nec cibo enim, ut legimus, maculata, nec adultero, non minus servatæ castitatis ex hostibus revexit trophæum, quam patria liberatæ. Quid sobrietatem loquar? Temperantia enim est virtus feminarum. Inebrietatis vino viris, et somno sepultis abstulit vidua gladium, exeruit manum, bellatoris abscedit caput, per medias hostium acies intemerata processit. Advertitis igitur quantum nocere mulieribus possit ebrietas, quando viros vina sic solvunt, ut vincantur à feminis. Esto igitur vidua temperans casta primum à vino, ut casta possis esse ab adultero. Nequaquam te ille tentabit, si vina non tentent. Nam si Judith bibisset, dormisset cum adultero. Sed quia non bibit, haud difficilè ebrios exercitus unius sobrietas et vincere potuit, et eludere. Nec dexteræ tantum hoc opus, sed majora trophæa sapientia. Nam manu so-

lum Holofernem vicit, consilio autem omnem hostium vixit exercitum. Suspensio enim Holofernis capite, quod virorum non potuit excogitari consilio, suorum erexit animos, hostium fregit; suos pudore excitans, hostes quoque terrore præcellens, eoque casti sunt, et fugati. Ita unius viduæ temperantia atque sobrietas, non solum naturam suam vicit, sed, quod est amplius, fecit viros etiam fortiores. Nec his tamen elata successibus, cui utique gaudere, exultare licebat jure victoriæ, viduitatis reliquit officium, sed contemptis omnibus qui ejus nuptias ambiebant, vestem jucunditatis deposuit, vestem luctus resumpsit; nec triumphorum suorum amavit ornatus, illos existimans esse meliores quibus vita corporis, quam quibus hostium arma vincuntur.

In S. Augustini sermonibus de tempore sermo 228, in appendice sermo 66: «Cùm Holofernes ille, filiorum Israel, imò sui capitis inimicus, exterarum sibi gentium jus vendicaret, atque obsidione, armis, ignibus quoque pugnaret, nec non et multarum gentium carpos canis messibus ornatos in cinerem pascente flammâ converteret, Judith sanctissima, cujus precibus patuit cælum, orationis arte arma victricia fabricavit, quibus adversa confingeret, et pavescerent viros femina vindicaret. Squalebat civitas obsidione barbaræ feritatis. Ita enim universa languebant, ut in manibus hostium jam tradi commodius indicarent, quam perniciosâ famis populatione vexari. Ecce Judith post precem et saccum, post cinerem, ad cultus puellares redit, spes omnium populorum procedit sollicitos populos redditura securus, suâ sapientiâ consolatur, quæ promittens victoriam, quam omnis natio miraretur, portam sibi paululum remotis obicibus postulat aperiri. Prodit secuta unius puellæ comitatu contenta, et hostium securis gressibus prope-ravit in castra. Iatrâ muros sollicita fuit, securâ fit dum ad timenda pervenit. In quâ feminâ insidiosæ pulchritudinis novitatem hostiis exercitus vehementer expavit, ut in ejus obsequio vires amitterent, arma projicerent, et colla curvarent. Deducitur ad prætorium subjectis ordinibus fraus Holofernis, et lugentis victoria civitatis. Quam cùm videret Holofernes, solutus est sensibus, animam cum capite perditurus. Jaccit enim dedecus juvenum, mulieris vultu captivus, licet mulieri exarmare juvenes, et debellare victores, sollicitam defendere civitatem et barbarum subvertere bellatorem. Decepit sincera corruptum,

sefellit casta pollutum, pudica perimit aduleterum, sobria jugulat ebriosum. Illa enim tam barbaros animos insidiosi sui vultus fraude confudera, ut eum ligaret multarum arte fabularum, ut redderet inter exercitus victum, et inter arma captivum. Paratur convivium regi, Judith interesse jubetur; illa consentit, ut vincat: accedit ad convivium nihil de cibis aut de poculis hostium gustatura, quæ suis utensilibus voluit esse contenta. Quamvis ille bellator armorum tam castissimæ feminæ male-sanus attenderet vultum, illa tamen, quare venerat, de ejus capite cogitabat, quo sublato, defectis civibus subveniret, et multa capita tueretur, defenderet, vindicaret. At ubi convivii sagina fines excessit, et gravis calicibus somnus successit, videns Judith inimici corporis inclinatas ebrietate cervices, surgens ipsis cruentum arripit collum, comam quoque barbari capitis manu occupavit. *Domine, inquit, confirma brachium meum. Et percussit tertio in collo ejus, et amputavit caput ejus. Exiens foras, tradidit puellæ caput Holofernis, et misit illud in peram. Et post pusillum exiit foras quasi ad orationem secundam consuetudinem.* Ecce castitas. Orationis favore, castitas pudorem proprium servavit intactum et quietum, deceptique alienum. Jacet inclusum cadaver et jam foris est caput. Cum palmiferâ castitate Judith ad cives sollicitè festinat; nec prohibetur regressu, cui quasi ad orationem anteire fuerat concessum. Jam recepit attonita civitas tantæ victricis reditus triumphales, jam lucius convertuntur in gaudium, jam portæ plenissimâ securitate panduntur, jam pendet muris victoribus caput. Omnis erat in civitate victoria, et in hostilibus castris tremor erat, et fuga Judith in civitate cum securis secunda. Ubi enim assiduus pulsator orationibus cælum, potentia semper calcatur armorum. Ecce gloriose feminæ castitatem servavit oratio, et hostem servare non potuit multitudo. Lugentem civitatem una femina valuit vindicare, et tantus exercitus regem non potuit custodire.

QUESTIUNCULA XI.

De sanctâ Judith quid vel Græcorum vel recentiorum aliqui.

Clementem Alexandrinum, Origenem, et D. Athanasium antea loquentes audivimus. Sancto jam Chrysostomo homiliâ 9, ex variis in Mathæum aures demus: «Sanctissima Judith, cùm magno mœore pro populo esset afflictâ, post solemnitatem triduanâ jejuniâ, capite

crucato, et lotâ facie, ita internæ afflictionis tristitiam texit, ut simulato gaudio lætari hostibus videretur; ac sic dum lætitia vultus jejuniûm textit, de hoste triumphans victoriam reportavit. Sciendum verò eadem in Chronico in c. 6 Mathæi verba inveniri, nisi quod, ex illo menda in isto quædam emendanda, ut cùm pro internæ afflictionis scriptum est, *in æterna afflictionis, et pro dâm, Deum.* Zonaras verò ad historie hujus narrationem hisce verbis aggreditur: «Novis verò nequam quam prætereunda sunt, quæ à masculi animi feminâ, seu viragine Judith gesta sunt, quæ Holofernem ipsum subveniret, urbem verò suam populumque universam salvavit. Et recentiorum verò libris, laudat lib. 3 de Continente, c. 18, insignis Parisiorum theologus hæc e ejusdam Commentario, qui Vidua inscribitur, verba, paulò ea quidem longiora, sed quæ non inutilem tamen multorum, quæ hæcenus dicta quamdam veluti anacephaloesin habeant. «Ut primæ laudis est si vidua puella et orba studio pietatis erga Deum negligititerare conjugium, ita excusatis repelli, cui pignorum nihil amplius superest; si quidem gratis amor excludit captatæ voluptatis suspitionem. Habet tamen et que talis est præclara continentis exempla. De Judith liberis nulla in ejus historia mentio, quò mirabilis in eâ viduâ pudicitie studium quòd apud Judæos malè audiebatur viduitas, pejus sterilitas. Ad hæc an nobilit dīviti, formosæ, difficile fuit invenire maritum: imò non dubium quin à multis fuerit ambita. Cur igitur placuit viduitas? an quia maluit suo more vivere quam viro servire, nam et hæc de causâ nonnullis displicent conjugia? Nequaquam. Cur ergo? Nimirum quia matrimonii servitius licet à religione non aliena, frequenter tamen quæ mundi sunt, cogitare cogit, uxoris continentiam interpellente marito incontinentem, eleemosynas astringente ad rem avertente, preculas interrumpente, et aliis addicta studiis non possit Martha cum Mariâ perpetuò assidere ad pedes Domini, et absit felicissima illa Deo adhaerendi citra divisionem libertas. Ab hæc ne distraheretur, Judith de nuptiis iterandis non cogitavit, cùm major centenariâ vixerit, hanc amorem castumque affectum neque mors extinxit, scienti meliorem martiri partem superesse, et futurum ut pristino convictui restituerentur. Primum conjugium dederat necessitati, urgebat parentum auctoritas, invitabat publica gentis consuetudo, impellebat proles

amor, quasdam etiam cogit ætatis fervor. Vidua facta contubernii carnalis immemor, virum tantò ardentius juxta spiritum deamat, fidem quam viro promiserat, etiam mortuo servat. Quantum absunt ab hæc imagine mulieres, quibus nec secundus, nec tertius maritus, prioris executi memoriam? Cujus defuncti mores ad quamvis offensivunculam præsentem exprobrant, et quem viventem fortè contempserant, defunctum prædicant, non quòd gaudeant ejus commeminisse, sed uti præsentem urant. Quantò, aiunt, is fuit blandior, formosior, quantò eram sub eo cultior, liberior, nummator? Nullæ melibus conjugum meminerunt, quam quæ eorum quæ carnis sunt, obliviscuntur. Satis mariti meministi quæ recusat alteri nubere, pactam præstantem fidem uti absenti, non jam ut mortuo, feliciter oblitæ est; quæ in castitate perseverat, posteaquam senel nupsit, parentibus, naturâ, proli simul atque suo arbitrio reddita est, pristinæ voluptati oblitæ, se totam ad delicias spiritûs confert, hæc est oblitio viduis christianis digna. Quædam maritorum prius oblitæ sunt, quam extulerint; quædam lærymis immoriantur, ad quamlibet occasionem lamenta iterant, luctum renovant. Sic impotenter maritum lugere, quid aliud est quam alium maritum ambire? Est inter utrumque medium, finiendus tandem luctus, vix unquam fides solvenda, non quòd hanc debeat uxor extincto, sed quòd hoc suadeat insignis pudicitia, hæc ministeria peperit nomen viri hujus Hebrææ, Manasses, necessitatem seu oblivioni datum sonans. Quæ igitur vel se parat novo marito, et sponsus magis ambit quam ambitur, vel juventutis fiducia vivit, ut libet, ut maxime conjugis usum vel solatium non respiciat, non est tamen Judith. Hactenus isti auctores.

QUESTIUNCULA XII.

De mystico historie hujus sensu quid?

Rem totam paucis hisce verbis indicavit S. Hieronymus prologo in Sophoniam: «Judith et Esther in typo Ecclesie, et occiderunt adversarios et peritum Israel de periculo liberarunt.» Typum porrò hunc toto suo Commentario explicavit et amplifica-

vit Rabanus, eumque secuta glossa. Possumus nimirum per Holofernem intelligere diabolum, per ejus duces et exercitus, totam impietatum, hæreson, vitorumque omnium colluviem, adeò ut apud Victorem lib. 4, de Pers. ægerimè ferrent hæretici nudum etiam Holofernis nomen pronuntiare. Hæc enim omnia extremam Dei populo perniciem, et vastitatem machinantur. Hæc Bethuliam, id est, piam, religiosamque viri justi animam castris circumcirca immensis positis arcissimè obsident, Nam Bethulie nomine, et *virgo Dei* vel certè *domus domini parturiens* significatur. Et huic suas potissimum aquas eripere illa conantur, dum sacratissimos divinarum litterarum, sacramentorum omnisque celestis gratiæ fontes occupare, impedire ac prohibere moluntur. Sed Holofernem istum Catholica contrucidat Ecclesia, omnes ejus copias profligat, spolia diripit, Deoque tandem lætahunda gratias agit, eique sua omnia et se totam offert, dicat et consecrat. Per Judith etiam denotata est beatissima Virgo, ut indicat S. Fulbertus Carnotensis: «Contrivit, ait, Maria serpentis caput servando virginitalatem et humilitatem, quia et hæc extinxit mentis superbiam, et illa carnis concupiscentiam. Contrivit potentiam Satanæ per filium quem genuit, spoliando illum dominio suo. Contrivit astutiam ejus, nempe sapientiam terrenam, per paupertatem spiritus. Unde de illa dici potest: Una mulier Hebræa fecit confusionem in domo Nabuchodonosor.» Ita ille, Mariani operis l. 1, c. 2, noster Canisius: «Hæc, ait, est sancta, et seculis omnibus celebranda Judith, eleganti sanè aspectu prædita, et decora, quæ superbissimum caput amputat Holoferni. Mulier Hebræa, quæ populo Dei pro certâ desperatione, præsentem salutem ac triumphum affert; de quâ rectè proprièque dixeris quod de illâ mirandâ victricæ gratus Dei populus prædicabat: *Benedicta tu, filia, à Domino Deo excelsi, præ omnibus mulieribus super terram; tu gloria Hierusalem, tu letitia Israel, tu honorificentia populi nostri.*» Per quam gloria Patri et Filio, et Spiritui sancto, sicut erat in principio et nunc, et semper, et in secula seculorum. Amen.

INDEX RERUM.

	Columnâ	Commentarium.	
VATABLI VITA	9-10	119-120	
Augustini CALMETI in librum primum			
ESDRÆ PROLOGOMENON.	<i>Ibid.</i>		
IN LIBRUM PRIMUM ESDRÆ COMMENTARIUM.	45-16		
Caput primum. Cæsus facultatem Judæis concedit revertendi Jerosolymam, templumque reedificandi, restituitis templi vasis.	47		
Translatio ex Hebræo.	49-50		
Commentarium.	<i>Ibid.</i>		
Caput II. Numerus Israelitarum à Babilone Jerosolymam Zorobabele duce revertentium.	27		
Translatio ex Hebræo.	35-54		
Commentarium.	55-56		
Caput III. Instauratur altare holocaustorum. Festum Tabernaculorum celebratur. Fundatur templum Domini.	45		
Translatio ex Hebræo.	47-48		
Commentarium.	49-50		
Caput IV. Samaritæ Judæos insimulant apud Artaxerxem, qui ipsos ab urbe et templo struendis impedit.	55-56		
Translatio ex Hebræo.	59-60		
Commentarium.	<i>Ibid.</i>		
Caput V. Aggæus et Zacharias Judæos cohortantur ad repetendam templi instaurationem, frustra nitentibus hoc impedire Israelitis hostibus.	71-72		
Translatio ex Hebræo.	75-76		
Commentarium.	<i>Ibid.</i>		
Caput VI. Latum à Cyro in favorem Judæorum decretum confirmat Darius. Absolutâ templi instauratione, solemnissimus ipsius fit dedicatio, festumque Paschatis celebratur.	81		
Translatio ex Hebræo.	87-88		
Commentarium.	<i>Ibid.</i>		
Caput VII. Ascendit Esdras Jerosolymam ex jussu regis Artaxerxis, cujus referret edictum.	97-98		
Translatio ex Hebræo.	101-102		
Commentarium.	105-104		
Caput VIII. Enumerantur qui ex Babilone cum Esdrâ venerunt. Mittit Esdras ad congregandum Levitas, ipseque Jerosolymam advenit.	115		
Translatio ex Hebræo.	117-118		
Caput IX. Esdras, audito quòd Israelitæ mulieres alienigenas acceperint, supplicem Deum exorat.	151		
Translatio ex Hebræo.	155-156		
Commentarium.	<i>Ibid.</i>		
Caput X. Conversos in penitentiam Judæos jubet Esdras ut mulieres alienigenas remittant. Recensentur qui illud crimen admisserant.	145-146		
Translatio ex Hebræo.	151-152		
Commentarium.	153-154		
Augustini CALMETI in librum II ESDRÆ PROLOGOMENON.	163-164		
IN LIBRUM NEHEMIÆ, QUI ET ESDRÆ SECVSUS DICITUR, COMMENTARIUM.	169-170		
Caput primum. Nehemias, audito Judæorum statu infelici, supplicem Dominum exorat.	171-172		
Translatio ex Hebræo.	175-174		
Commentarium.	<i>Ibid.</i>		
Caput II. Nehemias, impetratâ ab Artaxerxe facultate Jerosolymam eundi, ac eam reedificandi, urbem hanc contendit, Judæisque ad murorum instaurationem animum accendit.	179-180		
Translatio ex Hebræo.	185-184		
Commentarium.	185-186		
Caput III. Recensentur qui instaurationem Jerosolymam admovent, et illud impedire Israelitis hostibus.	197-198		
Translatio ex Hebræo.	205-204		
Commentarium.	205-206		
Caput IV. Hostes Judæorum ipsos ab instaurationis mœnibus impedire nituntur. Illorum vim insidiasque arect Nehemias in Deum versâ oratione.	217-218		
Translatio ex Hebræo.	221-222		
Commentarium.	<i>Ibid.</i>		
Caput V. Exortio adversus divites Judæos pauperum clamore, avaros Nehemias increpat, usuras prohibet, neque ipse re propria.	235-234		
Translatio ex Hebræo.	235-236		
Commentarium.	237-238		
Caput VI. Judæorum hostibus insidias adversus eos frustra molientibus, Nehemias non immutat propositum, percutitque murorum instaurationem.	249-250		
Translatio ex Hebræo.	255-254		
Commentarium.	<i>Ibid.</i>		